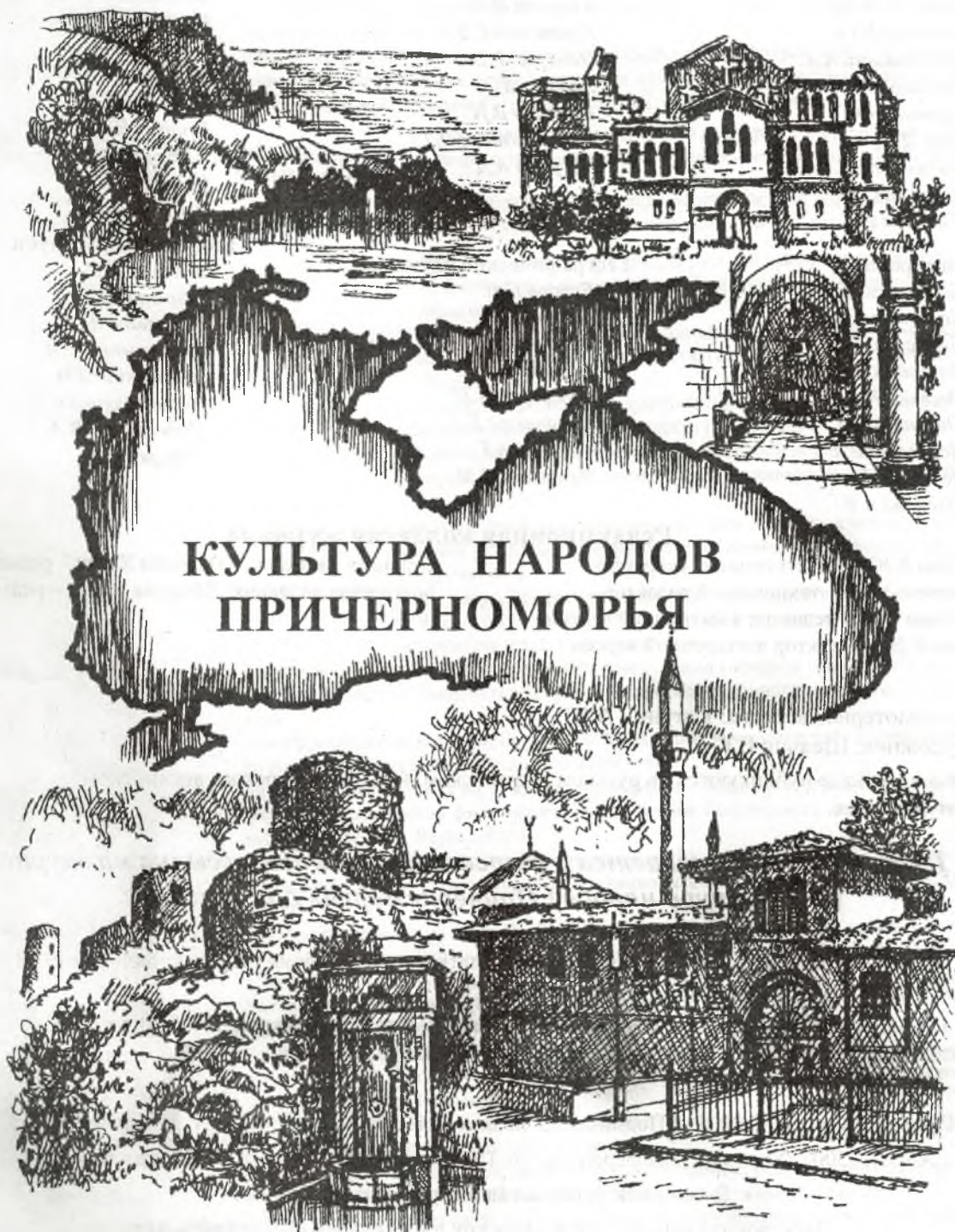

КРЫМСКИЙ НАУЧНЫЙ ЦЕНТР НАЦИОНАЛЬНОЙ
АКАДЕМИИ НАУК
И МИНИСТЕРСТВА ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ УКРАИНЫ

ТАВРИЧЕСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ им. В. И. ВЕРНАДСКОГО

МЕЖВУЗОВСКИЙ ЦЕНТР "КРЫМ"

ISSN 1562-0808

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

№ 167
2009 г.

ФИЛОСОФСКИЕ НАУКИ

Александрова С.С. ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ЛЮДИНИ, ЯК ПРОЦЕС ЙОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ В РІЗНІ ІСТОРИЧНІ ЕПОХИ.....	214
Надиська О.Я. СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ЗМІСТ КАТЕГОРІЇ «ПРІОРИТЕТ».....	217
Огорокова В.В. КАТЕГОРІЯ ІДЕАЛУ В УТОПІЧНІЙ ДУМЦІ.....	221
Сенюшкіна Т. О. ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МИРУ: СТРАТЕГІЯ І МЕХАНІЗМИ.....	226

СОДЕРЖАНИЕ.....	233
------------------------	------------

ЗМІСТ.....	236
-------------------	------------

CONTENT.....	239
---------------------	------------

что все, что совершалось в цивилизованных странах должно оказывать влияние на все остальные страны...»[4, с. 161]. Сложившиеся условия эпохи товарной зависимости расширили, с одной стороны, возможности человека, однако, с другой стороны, ему стала свойственна неуверенность в собственных силах, страх оказаться невостребованным обществом.

Ф.Ницше очень критически был настроен к рационализму Нового времени, именно на рационализм делалась ставка, как на ту опору, с помощью которой общество придет к блаженному комфортному существованию самодостаточных и самодовольных индивидов. Гениальность Ф.Ницше обнаруживается не только в интуитивном представлении всех трагедий и мерзостей милитаризированного, компьютерного, синтетического XX столетия, но и в том, что он объяснил как нужно жить в этой новой исторической реальности. Теория "сверхчеловека", который должен, стиснув зубы и пребывая в максимальном напряжении, выплестись из себя "гордого", "честолюбивого", "независимого", "все превосходящего" индивида, в противном случае он не имеет права носить имя "человек". Это доступно было понять в конце XIX столетия только гению. Уже в середине XX века большинство мыслителей как гуманитарного, так и технического направления смогли убедиться в истинности предсказаний Ф.Ницше.

Согласно Г.Маркузе, в основании современной развитой индустриальной цивилизации лежит определённый исторический проект, а именно, технологический проект. Доминирующим в отношении европейского человека к природе является стремление поработить её, изменить, приспособить к удовлетворению своих потребностей. Но это стремление оборачивается и против самого человека как части природы. Со всей остротой перед человечеством встала задача выживания.

В XX веке завершается процесс индивидуализации человека, и это обстоятельство приводит к новым проблемам и критическим ситуациям. В XIX веке это было обнаружено и описано только отдельными мыслителями. Именно XX век вскрыл и обнаружил всю катастрофичность ситуации современного общества. Большинству здравомыслящих людей стало ясно, что технический путь развития цивилизации может привести ее к гибели. Прорыв и разрешение конфликтной ситуации есть переход человека от замкнутого, захлопнутого сущностного интервала к планетарному сознанию единства, слитности, превращения человечества в субъект истории.

Выводы. В статье была высказана гипотеза о том, что процесс индивидуализации человека стал сущностным и глубинным водоразделом, который объединил исторические события в некий единый исторический процесс, стал отправной точкой в формировании человека как субъекта истории и своей судьбы. Общества, вступившие на путь выделения отдельного индивида, приобрели невиданное ускорение. Точно так же, как разрешилось противоречие, заключающееся в том, что невозможно стало освоить всеми членами рода в достаточном объёме информацию, духовность для успешного существования и развития каждого его члена, привело к разрыву родовой оболочки, к процессу выделения человека родового сообщества, так же европейский человек, пройдя длительный исторический путь от античности до конца XX столетия, попадает в новое кризисное состояние. Это состояние отдельного человека с захлопнутым сущностным интервалом чревато катастрофическим уничтожением самого человека.

Источники и литература

1. Аверинцев С.С. Образ античности в западноевропейской культуре XX в. Некоторые замечания / С. С. Аверинцев // Новое в современной классической философии. – М.: Наука, 1979. – С. 5-40.
2. Алексеев П.В., Панин А.В. Философия / П.В.Алексеев, А.В.Панин. – М.: Прогресс, 1996. – 428 с.
3. Кемеров В.Е. Проблема личности: методология исследования и жизненный смысл / В.Е.Кемеров. – М.: Политиздат, 1977. – 256 с.
4. Бердяев. Н.А. О назначении человека / Н. А. Бердяев. Бердяев Н. А. О назначении человека: Сборник / Н. А. Бердяев / Авт.вступ. ст. П. П. Гайденок. – М.: Республика, 1993. – 383с.

Надбська О.Я.

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ЗМІСТ КАТЕГОРІЇ «ПРІОРИТЕТ»

Кожен історичний етап в розвитку філософії характеризується особливим комплексом соціальних проблем, які формують у своїй сукупності його інтелектуальний горизонт. Одні з цих проблем згодом минають, другі входять в структуру теоретичного мислення будь-якого часу.

Однією із таких проблем виступає необхідність дослідження сутності пріоритетів, динаміку їх трансформацій і розвитку, що складає їх глибоку архітектоніку. Рефлексивне осмислення соціальної цінності пріоритетів, які відображають соціальне буття людства на сучасному етапі суспільного розвитку, виступає в якості особливого епістемологічного феномену, який потребує не тільки свого обґрунтування, але й розуміння його флюктуючої природи в умовах становлення інформаційного суспільства. Саме інформаційне виробництво нової цивілізації виступає основою флюктуацій пріоритетів, їх систематизації і класифікації.

Актуальність роботи обумовлена суперечливим станом українського соціуму, гострими проблемами його духовного оздоровлення та відродження, пошуком цивілізаційних орієнтирів розвитку суспільства. У зламний час ціннісна мотивація багатьох суспільних процесів і пошуки перспектив культурного розвитку нерозривно пов'язуються з інтенсивною соціально-філософською розробкою аксіологічної проблематики.

Аксіологічна проблематика особливо актуальна для суспільств в періоди, коли змінюються умови суспільного життя, соціальна структура суспільства, зтверджується нова нормативно-ціннісна модель суспільства, коли пріоритети оказують суттєвий вплив на функціонування та розвиток суспільства.

Кризові явища в суспільстві демонструють механізм зображення соціально-економічних змін в масовій свідомості тому, що створюють екстремальні умови для виживання людей, примушуючи їх до активного пошуку шляхів пристосування до нових форм існування. З однієї сторони, у масовій свідомості українців зберігаються радянські пріоритети, а з іншої - моделюється нова структура ціннісної свідомості «споживацького» суспільства (особливо у молоді), відбувається втрата гуманістичних пріоритетів і збільшується інтерес до споживацько-гедоністичних. Суттєві зміни у ціннісних орієнтаціях українців потребують філософського осмислення розробки нової ціннісної матриці, яка б відповідала сучасним умовам функціонування суспільства.

В цілому проблема пріоритетів – це частина проблеми соціокультурних трансформацій взагалі, оскільки пріоритети не відділені від суспільства, а органічно вплетені в його соціальну і культурну структуру. Дослідження феномену пріоритетів може дати можливість вирішити питання ролі та значення змін пріоритетів для розвитку суспільства.

Отже, неоднозначні соціальні зміни в Україні вимагають глибокого осмислення сутності та ролі установлених ціннісних пріоритетів, та на цій основі світоглядно-практичної переорієнтації як суспільної, так й особистісної свідомості, зміни, насамкінець, пріоритетних установок як підґрунтя *мети наукового аналізу*.

Зрозуміло, що філософія сама по собі не може врятувати світ, але беззаперечною істинною є і те, що світ не врятується, якщо не буде здійснене глибоке, у т. ч. і філософське осмислення тих загроз, що все реальніше постають перед людством. Отже, і не дивно, що за сучасних умов у багатьох розвинутих країнах світу спостерігається справжній філософський „бум”: філософія стала дійсно публічним феноменом, одним з найважливіших факторів суспільного життя, до аргументів філософів почали дослуховуватися політики і широкі кола громадських діячів; виступи провідних мислителів сучасності привертають увагу широких кіл суспільства. Істотне зростання впливу філософської думки пов'язане з такими факторами, як глобалізація світу, що само по собі потребує налагодження діалогу між різними культурами, становлення інформаційного суспільства у розвинутих країнах світу, наявність глобальних загроз людству, необхідність впорядкування надбань науки для забезпечення можливості побудови прогнозів подальшого розвитку тощо. Беззаперечною істиною визнається те, що філософія є істотною частиною культури людства і виконує надзвичайно важливі функції задля розвитку як особистості, так і суспільства, нового осмислення пріоритетів функціонування останнього за сучасних умов, виробленні пріоритетів подальшого розвитку як окремих типів суспільств, так і людської цивілізації в цілому[1].

В цілому до середини XIX ст. у багатьох провідних мислителів сформувалося переконання, що прогрес науки і техніки сам по собі не веде до реалізації одвічних прагнень людства, поступового прогресивного соціального розвитку. З цієї причини втратила свою привабливість ідея пріоритету соціально-історичної активності людини. У літературі, в мистецтві, філософії все більше стверджується думка про безпідставність і марність всіх надій на те, що об'єктивний рух світового процесу гарантує можливість досягнення соціальних цілей, а пізнання його закономірностей може дати людині надійну орієнтацію в дійсності.

Відповідно до обраної методологічної позиції та досліджуваної сфери ціннісної свідомості та практики ціннісно-пріоритетні сюжети розглядаються в термінах філософії пізнання або культурології, в соціально-психологічному або історичному ракурсах. При цьому збагачується раніше напрацьована класифікація ціннісно-пріоритетів, уявлення про їх структуру та ієрархію. Так, ряд традиційно визнаних ціннісних пріоритетів – духовні, що охоплюють і світоглядні, вітальні, матеріальні, політичні, наукові, соціальні, релігійні, культурні, моральні, естетичні та інші, – суттєвим чином доповнюються ціннісними пріоритетами екологічного спрямування, вимогами забезпечити саме виживання людства, формуванням норм „постіндустріальних пріоритетів”, етики солідарності, людського цивілізованого спілкування, толерантності до інших ціннісно-пріоритетних світів [2].

Сутність пріоритетних орієнтацій суспільства у (різних концепціях своя) кожній із цих концепцій своя, але впевнено простежуються базові постулати у багатьох з них, які полягають в тому, що революція визнається неконструктивним шляхом соціального розвитку, замість цього пропонується шлях реформ і просвітництва; необхідною передумовою виживання людства є усвідомлення небезпеки екологічної катастрофи, що тягне за собою необхідність переосмислення базових цінностей і пріоритетів подальшого розвитку цивілізації; вихід із наявних та майбутніх суспільних проблем пропонується вбачати у соціально-технологічному реформуванні суспільства, заснованому на інтелектуальних технологіях, ідеях свободи особистості, дотримання базових прав людини і громадянина та всілякого розвитку сучасної комунікації для покращення порозуміння людей. Актуальним також для інформаційного суспільства є питання про співвідношення ціннісних пріоритетів та знання [3].

Сучасна вкрай суперечлива соціокультурна і політико-економічна ситуація надихає нове життя в питання розрізнення позитивних та негативних ціннісних пріоритетів („антицінності”), реальних та потенційно можливих, безпосередніх та опосередкованих, абсолютних та відносних (ціннісний абсолютизм та релятивізм). Ускладнення суспільного життя, загострення кризових процесів, суперечностей соціальної, політичної практики і т. ін. істотно впливає на аксіобуття сучасних людей, всю систему їх ціннісно-пріоритетних уявлень, орієнтацій, диспозицій і вчинків.

Цілком закономірним за сучасних умов є те, що значна увага приділяється питанням про критерії ціннісних пріоритетів, еволюцію пріоритетних уявлень („криза пріоритетів”, „зміна пріоритетів”, „альтернативні пріоритети”) тощо. Сучасна аксіологічна суспільствознавча думка пристально увагу зосереджує на проблемах зв'язку загальнолюдських, загальносуспільних, національних (етнічних), групових та індивідуальних ціннісно-пріоритетних систем та уявлень [4].

За відсутності філософського визначення такої категорії як „пріоритет”, спробуємо здійснити, за наявністю чисельних варіантів історичного осмислення філософською, релігійною, соціогуманітарною думкою багатьох близьких за змістом понять, зокрема, таких, як сенс буття, свідомість, світогляд, ідеал, цінності, ціннісні орієнтації, мета, цілі, потреби, інтереси як на рівні окремого індивіда, так і на рівні суспільства, виведення поняття пріоритету та розкриття його змісту у соціальному середовищі саме через наведені категорії [5].

У широкому філософському розумінні сенс життя індивіда виступає як надзвичайно істотне соціальне явище, оскільки він безпосередньо пов'язаний з об'єктивно важливими цінностями, які виступають як найвища мета людської діяльності взагалі та прагнень конкретної особистості.

В ціннісно-пріоритетній основі сенсу життя міститься не „голий” теоретичний феномен, а життєво важлива, емоційно допустима мета, яка не тільки об'єктивно доцільна, а й суб'єктивно затверджена, особисто сприйнята і визнана як така.

Сенс життя є фундаментальним атрибутом суб'єкта, незалежно від того, чи йде мова про конкретну особистість, чи про релігійно-ідеалістичну персоніфікацію світу і його явищ (Бог, Абсолют, світовий Дух тощо). Усвідомлення сенсу життя і визначення пріоритетів у життєдіяльності людини передбачає вільне цілеспрямоване творчих сил індивіда, тому його необхідною умовою є свобода як суто людська форма самодетермінації (самообумовленості) буття. Імперативність сенсу життя виявляється в його генеральному особистісному функціонуванні, яке ґрунтується на всезагальному суспільному визнанні, всезагальній об'єктивній істині та суспільній значущості. Сенс життя не може бути узгоджений з еґоїзмом, індивідуалізмом, відстороненням від обов'язків стосовно суспільства і світу в цілому. Загальне правило філософського осмислення сенсу життя полягає в тому, що широта зв'язків людини із зовнішнім світом та іншими людьми збільшує і істотно розширює повноту буття особистості. При цьому зв'язок індивідуального сенсу життя з універсальним не повинен призводити до абсолютного поглинання індивіда універсумом, адже це означало б загибель індивідуальності, а індивід міг перетворитися на засіб реалізації законів універсуму. Тому у філософському розумінні сенс життя має полягати у забезпеченні прогресу як об'єктивного світу, так і особистості, і втілюватися у формі та визначатися змістом ідеалу. Останній при цьому має бути таким, що здатний викликати бажання рухатися вперед, але і бути досягненим, адже тільки в цьому випадку він може викликати дійсний творчий підйом життєвих спонукань індивіда і збагатити його життя. Феномен сенсу життя для кожної конкретної особистості є суто індивідуально усвідомленим явищем, але як особистісний феномен сенс життя за своїм змістом являє собою дещо надіндивідуальне, що пов'язує і підпорядковує життя індивіда надособистісній системі, але робить це таким чином, що це підпорядкування стає власним атрибутом особистості, виявленням її свободи. При цьому усталеним є розуміння того, що сенс життя усвідомлюється і формується на певній світоглядній (філософській чи релігійній) основі, звідки простежується його нерозривний зв'язок з філософією та релігією.

У загальнофілософському контексті поняття „смысл” можна розуміти як зміст, яким людина наділяє прояви своєї життєдіяльності, предмети та явища об'єктивного світу в процесі його духовно-практичного освоєння, і внаслідок цього надає їм певного значення в системі людської культури, в ієрархії соціальних пріоритетів.

Щодо свідомості, то це специфічний прояв духовної життєдіяльності людини, пов'язаної із пізнанням, яке робить відомим (свідомим), знаним зміст реальності. Соціальна свідомість являє собою сукупність поглядів, настроїв, почуттів, традицій, ідей, теорій, які відбивають суспільне буття або окремі сторони свідомості людей. Суспільна свідомість є духовною стороною історичного процесу, не просто сумою індивідуальних свідомостей, а цілісним духовним явищем, що має певну внутрішню структуру і включає різноманітні рівні (теоретична, буденна та інші) і форми свідомості (політична, правова свідомість, мораль тощо) [6].

Особливим різновидом суспільної свідомості є історична, яка охоплює такі явища, як історична пам'ять, історичні факти, історичні закони, суспільно-історичне передбачення й суспільні ідеали, які перебувають у тісній взаємодії між собою і обумовлюються відповідними матеріальними і духовними чинниками життєдіяльності суспільства певного періоду. При цьому за сучасних умов особливої ваги набуває необхідність більш глибокого теоретичного осмислення як проблем розвитку людської цивілізації у контексті глобалізації сучасного світу та з'ясування специфіки формування суспільної загальнолюдської свідомості, так і в контексті розвитку цих процесів на рівні окремих суспільств найрізноманітніших типів з метою формування адекватного часу, наявним і потенційним загрозам існування людства цінностей і пріоритетів збереження життя як такого і забезпечення можливості подальшого прогресивного сталого розвитку кожного окремого суспільства і цивілізації в цілому.

Суспільна свідомість може змінюватись, це грапляється з різних причин, серед яких – наукові відкриття, еволюція релігійних вірувань, зміна моральних пріоритетів, дії мас-медіа, зміни в економіці, технологічні інновації, демографічні зсуви тощо. Для багатьох стає очевидним, що траєкторія соціальних пріоритетів зовсім не лінійна, що прогрес (у позитивному значенні цього слова) не такий вже й неминучий. Те, що стає успіхом однієї людини, дуже часто є нещастям для іншої [7].

Цікаво буде розглянути проблему соціальних пріоритетів через поняття світогляд. Світогляд у філософському розумінні може бути визначений як система принципів, знань, ідеалів, цінностей, вірувань, поглядів на сенс і мету життя, які визначають діяльність індивіда або соціальної групи та органічно включаються у людські вчинки і норми поведінки. У структурному відношенні світогляд прийнято поділяти на такі рівні: світобачення – на основі принципів (антропоцентризм, гуманізм, монізм, плюралізм, демократизм тощо); світовідчуття – на основі досвіду (індивідуального, сімейного, групового, класового, суспільного, загальнолюдського); світорозуміння, яке формується на основі знання; світоспоглядання – на основі мети,

цілі, які усвідомлюються через універсальні форми діяльності (потреба – потреба – інтерес – мета – засоби – результати – наслідки); світосприйняття – на основі ціннісних пріоритетів [8].

Ідеал у загальнофілософському розумінні можна трактувати як уявлення про найвищу досконалість, котра як взірєць, норма і мета визначає спосіб і характер діяльності людини, соціальної спільноти чи соціуму в цілому. Вихідною засадою формування ідеалу є усвідомлення суб'єктом діяльності своїх потреб та інтересів, недовершеності наявної дійсності та відповідно необхідності її реального перетворення. Ідеал являє собою певну єдність об'єктивного (виникає як об'єктивна необхідність розвитку особистості і суспільства) і суб'єктивного, оскільки є таким за своєю формою. У соціальній філософії однією з важливих категорій є світоглядний ідеал, який можна характеризувати як генетично родове джерело раціональних світоглядних уявлень, що дозволяють „реальному суб'єкту” шляхом цілеспрямованого абстрагування ставати „ідеальним суб'єктом”, здатним звертатися до різних світоглядних уявлень, не ототожнюючи власну філософську позицію із жодною іншою. Світоглядний ідеал орієнтує на можливість використання безлічі історично сформованих світоглядів як рівноможливих сенсів буття, а світогляд за такого підходу розуміється як принципово множинні життєві орієнтації, запропоновані суспільною історією, які можна критикувати, аргументовано заперечувати, але й рахуватися з ними [9].

Мета у соціальній філософії розуміється як відображення у свідомості суб'єкта (особистості, соціальної групи, суспільства) певного об'єкта, що є предметом потреб, інтересів та цінностей, та діяльність, спрямована на досягнення об'єктом певного бажаного стану. Як наукова категорія мета досліджується телеологією. В ній зазвичай прийнято виділяти два основні види мети – суб'єктивну і об'єктивну. Перша також поділяється на два види - абстрактно-загальну мету (ідеал) і конкретну мету, що реалізується заради досягнення ідеалу. Під об'єктивною метою можуть матися на увазі „мета буття” або заданий тим чи іншим законом (алгоритмом, правилом) такий стан (формальна мета) в розвитку певної системи, що має властивості саморегуляції. У контексті досягнення мети традиційно виділяються загальні і часткові, ближні і віддалені у часі, кінцеві та проміжні цілі.

Досягнення будь-якої мети, зокрема у соціальній практиці, найтіснішим чином пов'язано із проблемою застосування певних засобів. Відома теза езуїтів– „мета виправдовує засоби” та відповідні численні прояви макіавеллізму в історії людства за сучасних умов засуджуються гуманістичною думкою і визнаються неприпустимими у соціальній практиці задля досягнення будь-яких цілей [10].

Втім проблема органічної єдності мети і засобів, їх взаємозв'язку та взаємозалежності існує і залишається багато в чому невизначеною ще й до сьогодні, внаслідок чого нерідко потерпають базові принципи існування людської цивілізації, система загальнолюдських пріоритетів і цінностей.

Отже, протягом багатьох століть філософи аналізували різноманітні прояви і закономірності розвитку суспільства на кожному історичному етапі, досліджували процес його становлення, формування культурного, духовного, політико-правового середовища. Як наслідок, історія філософії має багатовіковий досвід критично-рефлексивного аналізу накопичення знань про суспільнозначущі пріоритети і життєві орієнтації, вирішення питань про те, на які пріоритети слід орієнтуватися людині як у повсякденному житті, так і в періоди кризи звичайного способу життя, в епоху переходу від одних життєвих стандартів до інших. Більш того, історія культури та історія самої філософії беззаперечно свідчить про те, що у переломні періоди історії філософські знання і філософська діяльність набувають найвищого значення. Зазвичай крутим поворотам історії, суттєвим політичним трансформаціям та істотним змінам у соціокультурному середовищі передують якісні зміни у філософській свідомості суспільства.

Таким чином, пріоритети як відносно стійкі системні утворення, що формуються при освоєнні соціального досвіду і проявляються в цілях, інтересах, переконаннях та діяльності особистості, складають фундамент суспільства, і останнє може зберігати стабільність, не зважаючи на притаманні йому конфлікти, саме за умови пріоритетної згоди, що поділяється відносно більш-менш всім суспільством. Взагалі пріоритети характеризуються досить високою стійкістю, яка не дозволяє міняти їх раптово, за бажанням тих, хто хотів би це зробити. Однак висока стійкість пріоритетів все-таки не виключає можливості їх певних трансформацій (модернізацій).

Зміни в соціально-економічних, культурних пріоритетах пострадянського суспільства призвели до розгубленості більшості населення, духовного спустошення. Саме тому сучасні вчені визначають першочерговим завданням заповнення ціннісного вакууму, що передбачає системне дослідження духовних основ політики, привертання уваги широких верств громадськості до ціннісних проблем розвитку нашого суспільства і людства в цілому. Така планомірна, комплексна робота передбачає піднесення рівня індивідуальної та суспільної відповідальності за розв'язання соціально-економічних і соціокультурних проблем. Без вирішення проблеми пріоритетів поступу сучасного людства неможливі подальший соціально-економічний, технологічний розвиток, попередження цивілізаційних катастроф, глобальних проблем [11].

Щодо українського соціуму, то можна констатувати, що стабільність політичної системи демократичного суспільства, згуртованість соціально-політичних утворень передбачає розробку та створення стійкої системи політичних пріоритетів, а це, в свою чергу, передбачає визначення базових пріоритетів, довкола яких згрупуються інші цінності та ідеї. Яким би зазначений пріоритет не був би (економічним, гуманістичним, національною ідеєю, або ідеєю безпеки, свободи, справедливості тощо), він не повинен бути нав'язаним зверху, абстрактним або запозиченим у західного суспільства без урахування національних, ментальних особливостей українського суспільства.

Джерела та література

1. Кармин А.С. Философия культуры в информационном обществе: проблемы и перспективы / А.С.Кармин // Вестник Российского философского общества. – 2005. – № 2. – С. 49-62.
2. Лук'янець В.С. Технології XXI сторіччя: Новий режим еволюції мегасоціуму / В.С.Лук'янець // Схід. – 2005. – № 5. – С. 41-49.
3. Лазарев Ф.В. Проблемы истины в социально-гуманитарных науках: интервальный поход / Ф.В.Лазарев, С.А. Лебедев // Вопросы философии. – 2005. – № 10. – С.95-115.
4. Маркова Л.М. Пересмысление субъект-предметного отношения / Л.М.Маркова // Вопросы философии. – 2006. - № 8. – С. 98-110.
5. Лук'янець В.С. Філософія науки перед світоглядними викликами часу / В.С. Лук'янець // Світоглядні імплікації науки. – К.: Парапан, 2004. – 169 с.
6. Пригожин И. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой / Пригожин И., Стенгерс И.: пер. с англ. – 4-е изд. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 312 с.
7. Андреева Т.О. Від феномена людини до феномена людства / Андреева Т.О. – Донецьк: ДонНУ, 2002. – 237 с. – (Праці / Донецького нац. ун-ту).
8. Налимов В.В. Спонтанность сознания / В.В.Налимов – М.: Академический Проект, 1998. – 278 с.
9. Нугаев Р.М. Проблема роста социогуманитарного знания / Р.М. Нугаев // Вопросы философии. – 2007. – № 8. – С. 58-69.
- 10. Загороднюк В. Бачення знання та людини у філософії модерну і постмодерну / В.Загороднюк // Філософська думка. – 2006. – № 4. – С. 3-21.
11. Здравомыслов А.Г. Потребности. Интересы. Ценности / Здравомыслов А.Г. – М.: Политиздат, 1986. – 223 с. – (Общественные науки). 3
12. Лук'янець В.С. Наукове світоосягнення і проблеми майбутнього техногенної цивілізації / В.С. Лук'янець // Сучасне природознавство: когнітивний, світоглядний, культурно-історичний виміри. – К., 1995, - С. 41-47.
- 13. Цінності, соціальні цінності, ціннісні орієнтації: діагностичні методики. Методичні рекомендації / [упоряд. : Р.В. Костенко]. – Одеса: Південноукраїнський державний педагогічний університет, 2005. – 64 с.
14. Вебер М. Смысл «свободы от оценки» в социологической и экономической науке / Макс Вебер // Избранные произведения. – М., 1990. - с. 590-599.